

Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Η πόλη των Τρικάλων αποτελεί συνέχεια της αρχαίας Τρίκκης, της πατρίδας του Ασκληπιού. Η θέση της, στο μέσο της Θεσσαλικής πεδιάδας και των δρόμων που οδηγούσαν στην Ήπειρο, έγινε αιτία να δεχτεί πολλές επιδρομές στη διάρκεια της ιστορίας της.

Στους αιώνες της τουρκικής κατοχής αποτελούσαν, μαζί με τη Λάρισα τις μόνες αξιόλογες εμπορικά και οικονομικά πόλεις της Θεσσαλίας. Η οικονομία της στηριζόταν στην αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή και στο εμπόριο, που ήταν κυρίως στα χέρια των συντεχνιών των Ελλήνων. Ο πληθυσμός της περιλάμβανε Τούρκους Έλληνες, Εβραίους, Άραβες που ζούσαν διαχωρισμένοι σε αυτόνομες ομάδες “μιλέτια” με δικούς τους νόμους και θεσμούς κάτω από την καθοδήγηση των θρησκευτικών τους αρχηγών που είχαν και την πολιτική εξουσία.

Το Κουρσούμ Τζαμί

Ένα σπάνιο μνημείο σαν το Κουρσούμ - Τζαμί ξυπνάει μνήμες μιας άλλης ιστορικής εποχής και φέρνει στο μυαλό του επισκέπτη εικόνες από τον πολιτισμό της Ανατολής. Βρίσκεται νότια της πόλης και μετά την είσοδο από την πλευρά της Καρδίτσας.

Η παράδοση λέει, ότι ο πρίγκιπας Οσμάν Σαχ, γιος του σουλτάνου Σουλεϊμάν (1520 - 1566) ήλθε στα Τρίκαλα άρρωστος. Επειδή στα Τρίκαλα γιατρεύτηκε, έχτισε το τζαμί αυτό σε ανάμνηση της σωτηρίας του. Κτίστηκε στα μέσα του 16ου αι. από τον ονομαστό αρχιτέκτονα Σινάν Πασά (1490 – 1588), ο οποίος ήταν ελληνικής καταγωγής. Το Κουρσούμ Τζαμί είναι χαρακτηριστικό μνημείο της ανατολικής αρχιτεκτονικής και ξεχωρίζει για τον μεγαλοπρεπή θόλο του ο οποίος είναι ημισφαιρικός και μολυβοσκεπάστος - από εκεί και η ονομασία του, (κουρσούμ = μολύβι). Ο επισκέπτης αισθάνεται δέος αντικρίζοντας τις διαστάσεις του. Η διάμετρος του είναι 18 μ. και η κορυφή απέχει από το έδαφος περίπου 22 μ. Είναι κτισμένο από πελεκητές πέτρες ανάμεσα στις οποίες μεσολαμβάνουν στρώσεις ερυθρών πλίνθων. Είναι κατασκευασμένο, έτσι ώστε να έχει τέλεια ακουστική. Στα νότια του Τζαμιού σώζεται ο Τουρμπές (μαυσωλείο) του Οσμάν Σαχ, που είναι οκταγωνικό κτίσμα με θόλο. Το 1993 το Τζαμί ανακατασκευάστηκε και είναι μνημείο προστατευόμενο από την UNESCO. Σήμερα, πραγματοποιούνται εκδηλώσεις ήπιου χαρακτήρα, όπως εκθέσεις έργων τέχνης, ομιλίες. Το όμορφο θέαμα συμπληρώνουν το σιντριβάνι που βρίσκεται στην είσοδο και το άφθονο πράσινο στον περιβάλλοντα χώρο.

Το φρούριο των Τρικάλων

Λόγω της σπουδαιότητας της θέσης του, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (6ος αιώνας), προέβη στη ριζική ανακαίνισή του, καθιστώντας το ισχυρότερο, παράλληλα με την ανακαίνιση άλλων οχυρών στην περιοχή της Θεσσαλίας.

Το φρούριο επισκεύασαν πολλές φορές και οι Τούρκοι - τελευταία μετά τις θεσσαλικές επαναστάσεις του 1854 και 1878, αφού τα Τρίκαλα για αρκετό καιρό ήταν η διοικητική πρωτεύουσα της Θεσσαλίας στην διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Το τείχος του είναι πολυγωνικού σχήματος, με πέντε πύργους και πολλές μικρές πολεμίστρες.

Το Κάστρο είναι χωρισμένο σε τρία διαζώματα. Στο πρώτο, στη δυτική πλευρά, ανοίγεται η κύρια είσοδος, ενώ στην ανατολική πλευρά για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην πόλη, κατασκευάσθηκε το 1960 πέτρινη σκάλα. Στο εσωτερικό του διαζώματος λειτουργεί; τουριστικό περίπτερο.

Δεξιά της πύλης του δεύτερου διαζώματος, στα βυζαντινά χρόνια, κτίσθηκε ναός των Ταξιαρχών, που σήμερα δεν σώζεται, καθώς- σύμφωνα με τις πηγές- κάηκε περίπου το 1330-32. Στο ίδιο διάζωμα κατασκευάστηκε το 1988 ανοικτό θέατρο, στο χώρο του οποίου δίνονται κάθε χρόνο παραστάσεις και συναυλίες.

Το τρίτο διάζωμα είναι το σημαντικότερο, αφού έχει περίοπτη θέση κι οπτική επαφή με όλη τη γύρω περιοχή. Καταλαμβάνει το ΒΑ ανώτατο άκρο της ακρόπολης, ακολουθώντας ακανόνιστο τεταρτοκύκλιο σχήμα με έκταση περίπου 1.200 τ.μ. Στα δυτικά του εσωτερικού του διαζώματος σώζεται καμαροσκέπαστο, μονόχωρο κτίριο που χρησίμευε ως πυριτιδαποθήκη.

Η τοπική παράδοση αναφέρει πως στο τρίτο διάζωμα υπήρχε άνοιγμα, που λειτουργούσε ως έξοδος από το κάστρο σε εποχές εχθροπραξιών. Το άνοιγμα αυτό αποτελούσε είσοδο λαγουμιού (τούνελ), που περνούσε κάτω από το τείχος κι ακολουθώντας βορειοανατολική κατεύθυνση, διέσχιζε τη νότια πλαγιά του λόφου του Προφήτη Ηλία, καταλήγοντας στην Καλαμπάκα, στο ύψος του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

ΒΑΡΟΥΣΙ

Το Βαρούσι βρίσκεται στη ΒΑ πλευρά της πόλης και εκτείνεται στις νότιες και μεσημβρινές κατωφέρειες δύο λόφων, του Φρουρίου και του Προφήτη Ηλία.

Η ονομασία “Βαρούσι” χρησιμοποιήθηκε σε ολόκληρο το Βαλκανικό χώρο, χαρακτηρίζοντας οικισμούς που αναπτύχθηκαν έξω και γύρω από κάποιο κάστρο.

Όλες οι οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές στη νεώτερη ιστορική πορεία των Τρικάλων έβαλαν τη σφραγίδα τους πρώτα και κύρια στο Βαρούσι. Αποτέλεσμα λοιπόν της οικονομικής και πολιτιστικής ακμής, του 18ου αιώνα λόγω της ανάπτυξης του εμπορίου και της βιοτεχνίας, και του 19ου αιώνα με τη δημιουργία της τάξης των μεγαλοκτημόνων, είναι τα τρικαλινά αρχοντόσπιτα του Βαρουσιού.

Τα δίπατα, μεγάλα αυτά σπίτια αντικαθιστούν τα παλιότερα που ήταν απλώς λίγο καλύτερα από τις πλίθινες καλύβες των γειτονικών χωριών. Χτίζονται από Έλληνες ή αγοράζονται από εύπορους Έλληνες καθώς οι Τούρκοι σταδιακά εγκαταλείπουν το ελληνικό έδαφος. Έτσι το Βαρούσι αποκτά μέσα στο 19ο αιώνα τη μορφή της “αριστοκρατικής” συνοικίας της πόλης, όπου, μέχρι τουλάχιστον την προσάρτηση της Θεσσαλίας, κατοικούν σχεδόν αποκλειστικά οι μεγαλέμποροι και κυρίως οι μεγαλοκτηματίες των Τρικάλων.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα και στο εξής, μετά την απελευθέρωση, η πόλη επεκτείνεται και νέα αρχοντόσπιτα, νεοκλασικού χαρακτήρα, χτίζονται έξω από τα όρια του Βαρουσιού, που χάνει την παλιότερη αίγλη του.

Οι πραγματικά ψηλοί μαντρότοιχοι που εμποδίζουν το μάτι του περαστικού να δει τις μεγάλες αυλές των σπιτιών και τα εσωτερικά ανοιχτά χαγιάτα, δημιουργούν την εντύπωση του συνεχούς οικοδομικού συστήματος.

Παρόλο που οι δρόμοι είναι στενοί και οι κοινόχρηστοι χώροι περιορισμένοι τα σπίτια είναι πολύ ευρύχωρα με τεράστιες αυλές. Το γεγονός αυτό δείχνει πως αξιολογείται σαν πιο σημαντικός ο ιδιωτικός χώρος, πράγμα που συμφωνεί με τα ήθη μιας κοινωνίας κλειστής και αυστηρής που ανάγκαζε τους ανθρώπους να ζουν τον περισσότερο καιρό μέσα στο σπίτι χωρίς πολλές δυνατότητες ψυχαγωγίας και κοινωνικής επαφής.

Η κατασκευή των σπιτιών

Ήταν συνήθως επιχρισμένη με λάσπη και άχυρο που καλυπτόταν από ασβεστοκονίαμα διάφορων χρωμάτων. Η λιθοδομή έμενε εμφανής, σε κανένα όμως σπίτι δεν υπήρχε η επιμελημένη λαξευτή τοιχοποιία που συναντάμε αρχοντικά άλλων πόλεων. Οι τοίχοι του ορόφου είναι χτισμένοι από ελαφριά ξύλινη κατασκευή, τον τσατμά. το ίδιο και οι διαχωριστικοί εσωτερικοί τοίχοι ισογείου και ορόφου. Ο τσατμάς (ή συνηθέστερα μπαγδατί) είναι ένας ξύλινος σκελετός που τα κενά του γεμίζουν με πλίθρες. Το ισόγειο των σπιτιών έχει κυρίως βοηθητικούς χώρους, κελάρια, ξυλαποθήκη.

Οι τύποι των σπιτιών

α) σπίτια με είσοδο από την αυλή, β) σπίτια με είσοδο απευθείας από το δρόμο και γ) σπίτια με δυο εισόδους. Η κατηγορία που επικρατεί είναι πρώτη. Η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει σπίτια μεταγενέστερα. Στην πρώτη κατηγορία επίσης ανήκουν κυρίως τα τούρκικα σπίτια, ενώ η δεύτερη και η τρίτη περιλαμβάνει σπίτια που χτίστηκαν από Έλληνες χωρίς όμως αυτό να είναι απόλυτο.

Τα σαχνισιά

Οι σκεπαστές αυτές προεξοχές των ορόφων μπορεί να είναι παράλληλες προς την οικοδομική γραμμή του ισογείου, για λόγους εξοικονόμησης χώρου, είτε τριγωνικές για λόγους ορθογωνισμού του δωματίου η καλύτερου προσανατολισμού, είτε τραπεζοειδείς ώστε να εξυπηρετούν ταυτόχρονα την εξοικονόμηση και τον ορθογωνισμό του χώρου. Η συνύπαρξη πολλών μορφών προεξοχών είναι δυνατή στο ίδιο σπίτι ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν.

Το χαγιάτι

Το χαγιάτι είναι ένας ημιυπαίθριος χώρος στον όροφο του σπιτιού, πολύ βασικός για τη λειτουργική διάρθρωση του, αφού σε αυτόν ανοίγονται όλα τα υπόλοιπα δωμάτια. Χαρακτηρίζει τα περισσότερα σπίτια του Βαρουσίου και αποτελεί στοιχείο πολλών βορειοελλαδίτικων αρχοντικών, με άλλη ίσως ονομασία, όπως “ηλιακός “ ή “κρεββάτα” στα Γιάννενα, ή “λιακωτό” στη Βέροια. Αργότερα το χαγιάτι κλείνεται με μεγάλες τζαμαρίες.

Στα τέλη του 19ου αιώνα επίσης, σαν συνέπεια νεοκλασικών επιδράσεων, σε πολλά σπίτια προσθέτουν στους ορόφους μικρά ελαφρά μπαλκόνια, μεταλλικής κατασκευής, με διακοσμητικά σιδερένια κιγκλιδώματα.

Η αυλή

Είναι μεγάλη και αποτελεί ένα πνεύμονα πράσινου, ήλιου και αέρα σ' έναν οικισμό με στενούς δρόμους και λίγους ελεύθερους χώρους. Περικλείεται από ψηλό τοίχο που προσφέρει ασφάλεια και απομόνωση της ιδιωτικής ζωής. Είναι διαμορφωμένη σε πολλά επίπεδα, που άλλα είναι φυτεμένα και άλλα χρησιμοποιούνται για βοηθητικές χρήσεις. Εκεί υπάρχουν κοτέτσια, περιστερώνες, το πηγάδι, εστία για ζέσταμα νερού, πλυσταριό, αποχωρητήριο, κτλ. Το τμήμα της εισόδου είναι πλακόστρωτο.

Οι αυλόπορτες

Είναι δίφυλλες, καρφωτές με μεγάλα καρφιά κι έχουν τις χαρακτηριστικές ροζέτες και ρόπτρα. Το πρέκι τους είναι ξύλινο η πέτρινο και στεγάζονται με κεραμίδια.

Η προεξοχή της στέγης

Η προεξοχή της στέγης που προστατεύει τους τοίχους από τα νερά της βροχής και του χιονιού, χαρίζει ομορφιά στο σπίτι με την εντολή σκιά που ρίχνει

Τα παράθυρα

Τα Παράθυρα του ισογείου είναι μικρά, σε μεγάλο ύψος, με την κάσα στο έξω μέρος του τοίχου και πάντα προφυλαγμένα με σιδεριές. Αντίθετα από το ισόγειο, ο όροφος είναι διάτρητος από σειρές μεγάλων παραθύρων, που επίσης έχουν σιδερένιες ευθύγραμμες ή καμπύλες στο κάτω μέρος. Τα φύλλα των παραθύρων είχαν οριζόντια και κατακόρυφα ξύλινα καΐτια και ήταν χωρισμένα σε δύο τμήματα, το πάνω ακίνητο και το κάτω ανασυρόμενο.

Το τζάκι

Το τζάκι που ήταν απαραίτητο σε ένα τουλάχιστον δωμάτιο του σπιτιού, είναι απλό χωρίς διακόσμηση, με βάση για το άναμμα της φωτιάς και μικρά περβάζια στο πάνω μέρος